

LISE TOGEBY

Starka, aktiva och arga kvinnor

*Den traditionella bilden
av kvinnor som politiskt passiva och konservativa
stämmer inte. Lise Togeby visar här
att kvinnors förändrade levnadsvillkor har medfört att unga kvinnor
i Danmark nu är lika politiskt aktiva som unga män.
Bland de politiskt mycket aktiva
ungdomarna är kvinnorna dessutom radikalare
än männen.*

Den politiska sociologins bild av kvinnors politiska beteende präglades under många år av en rad gamla välkända "sanningar" som verkade så självklara att de sällan kontrollerades. Till dessa "sanningar" hörde att kvinnor var mindre politiskt aktiva än män, att de var mindre politiskt intresserade, att deras hållning var mer moralistisk och konservativ och att de för övrigt var beroende av sina män när de skulle rösta eller på annat sätt utföra en politisk handling.

Den kritiska kvinnoforskningen har medverkat till att en del av dessa "sanningar" har reducerats till fördomar. Man har kritiserat den ofta mycket magra empiriska dokumentationen och man har påvisat hur begreppsbildning och teorier utgick från männens universum och följaktligen gav en systematiskt skev beskrivning av kvinnors beteende.¹

Några "sanningar" förblev dock oantastade. Det är till exempel väl dokumenterat att kvinnor deltar mindre än män i det som man traditionellt betraktar som politisk aktivitet. Kvinnor deltar mera sällan i politiska möten, är mera sällan aktiva i valkampanjer, vänder sig mera sällan till politiker och offentliga myndigheter och de är mycket mindre aktiva i de fackliga organisationerna. Om man ser på den politiska eliten är skillnaderna mellan mäns och kvinnors position ännu större.²

Att dessa skillnader existerar, betyder inte att det inte har skett förändringar. Skillnaderna är i dag genomgående mindre än för 25–30 år sedan. I varje fall i de nordiska länderna har skillnaderna i valdeltagande försvunnit, ja, i Sverige röstar kvinnor faktiskt i något större utsträckning än män. Även på elitnivå har skillnaderna minskat, i dag upptar kvinnorna i de nordiska länderna upp emot 25 % av platserna i parlamenten och de kommunala styrelserna, medan de strax efter andra världskriget fick nöja sig med cirka 5 %. Men bortsett från valdeltagandet existerar skillnaderna alltså fortfarande.

Till detta finns det givetvis många förklaringar. Förr ansågs det alldeles naturligt att kvinnor inte deltog i politiken. När den "allmänna" rösträtten infördes i Danmark 1848, var såväl barn, tjänstefolk och brottslingar som kvinnor utestängda. Men även efter den kvinnliga rösträttens införande ansågs det naturligt att kvinnor höll sig utanför politiken eller i varje fall spelade en återhållsam roll.

Även i den politiska sociologin har man då och då kunnat finna hänvisningar till kvinnors natur, men för övrigt har man oftast förklarat kvinnors låga politiska deltagande med att de hade färre sociala resurser än män. Kvinnor hade genomgående lägre utbildning, färre organisationskontakter och mindre tid än män och det var

denna skillnad i resurser, som i andra hand skulle förklara att kvinnor deltog mindre än män.

Det råder knappast någon tvekan om att bristande resurser har kunnat förklara en del av kvinnors låga politiska aktivitet. Men det är inte heller någon tvekan om att denna förklaring inte är den enda. En rad undersökningar, däribland några relativt nya undersökningar från Norge av Beatrice Halsaa, har visat att likhet i resurser inte medförde att män och kvinnor deltog lika mycket i politiken. Tvärtom var skillnaderna i deltagande ofta större bland de välutbildade än bland grupper med lägre utbildning. Utbildningen ökade också kvinnornas deltagande, men inte i samma omfattning som för männens del.³ Man måste alltså leta efter bidragande förklaringar.

En sådan bidragande förklaring var att både män och kvinnor uppfostrades till att tro att politik var männens område, så att kvinnorna var mindre politiskt intresserade än männen och mindre politiskt aktiva. Det ingick helt enkelt inte i den kvinnliga könsrollen att kvinnor skulle vara aktiva inom politiken. Nästa fråga måste då bli varför könsrollerna hade detta innehåll. Ett försök att besvara denna fråga gjordes med teorierna om den speciella kvinnokulturen.

Olika världar

Kvinnokulturförklaringen går ut på att kvinnor och män mer eller mindre lever i var sin värld. Kvinnorna lever i hemsfären och i familjen, medan männen lever i den yttre sfären, på arbetsmarknaden och i det politiska livet. Det är bland annat denna uppdelning i en kvinnokultur och en manskultur som medför att sociala resurser inte tillskrivs samma betydelse eller har samma användningspotential för kvinnor som för män. Kvinnokulturen har sitt ursprung i arbetsdelningen mellan könen, där kvinnorna har ansvaret för både den sociala och den biologiska reproduktionen. Dess innehåll bestäms bland annat av kvinnors ekonomiska beroende och av att deras arbete är dolt och obetalt.⁴ Kvinnors beteende och kvinnors attityder betraktas alltså som ett

resultat av det kvinnoförtryck som karakteriserar ett patriarkaliskt samhällssystem.

I likhet med teorin om kvinnokulturen koncentrerar också andra nyare teorier om kvinnors beteende intresset på kvinnors särskilda levnadsvillkor. Det centrala här är kvinnors brist på yrkesarbete och att de är bundna av vårdarbetet i familjen. I nyare versioner av resursförklaringen fäster man också vikt vid de speciella begränsningar av kvinnors resurser som är en följd av deras bundenhet vid familj och barn. Och kritiken av den hittills utförda forskningen går i förlängningen av detta ut på att dessa speciella begränsningar sällan har beaktats i analysen.

Men om det är sant att det är kvinnors särskilda levnadsvillkor som kan förklara deras låga politiska deltagande, finns det också anledning att förvänta att det traditionella mönstret håller på att förändras. Kvinnors liv begränsas inte längre till hemsfären och männen har inte längre monopol på den yttre sfären. I Danmark är i dag omkring 80 procent av alla kvinnor under 60 år yrkesverksamma och det gäller även de som är gifta eller har små barn. I takt med den stigande yrkesfrekvensen har kvinnors levnadsvillkor kraftigt förändrats under de senaste 25 åren. Det finns skäl att anta att de förändrade levnadsvillkoren också har resulterat i ett förändrat politiskt beteende.

Starkast måste dessa förändringar förmodas ha påverkat de unga kvinnornas generation. Trots risken för arbetslöshet har de unga kvinnorna i dag en förväntan om en livslång anknytning till arbetsmarknaden och de har därför ett helt annat perspektiv på sitt liv än deras mödrar hade när de var i samma ålder. Om de förändrade levnadsvillkoren framkallar ett förändrat politiskt beteende hos kvinnor, måste detta särskilt komma till uttryck bland de unga kvinnorna.

Det är mot denna bakgrund vi har utfört en undersökning av det politiska deltagandet bland ungdomar i Danmark. Vi antog att vi i denna grupp klarare skulle kunna iaktta de nya tendenser som i långsammare takt trängde igenom i hela befolkningen.

Det är resultaten av denna undersökning som jag kommer att redogöra för. Undersökningen omfattar cirka 2 100 ungdomar i åldern 16–28 år och den gjordes i november 1979. Undersökningen innehöll först och främst en rad mycket omfattande frågor om ungdomarnas politiska deltagande, men också frågor för att kartlägga ungdomarnas politiska inställning.⁵

Förändrade levnadsvillkor

När man ska beskriva de unga kvinnorna i Danmark omkring 1980 är det viktigaste kännetecknet att de är yrkesverksamma. Utvecklingen på detta område har gått mycket fort. Enligt Danmarks Statistiks upplysningar var till exempel bara 37 procent av kvinnorna i åldern 25–34 år yrkesverksamma år 1960, medan det 1979 rörde sig om 85 procent. Hemmafruar är en sällsynthet. I den ungdomsundersökning som ligger till grund för denna artikel var det bara 3 procent av de tillfrågade kvinnorna som betecknade sig själva som husmödrar, och bara 9 procent av de tillfrågade mödrarna. För övrigt är det anmärkningsvärt att de flesta av de unga husmödrarna är sämre utbildade än sina jämnåriga. Att vara hemarbetande husmor är bland ungdomar i Danmark ett tecken på resursfattigdom.

De senaste årens utveckling har alltså medfört att de danska kvinnorna har fått en livslång anknytning till arbetsmarknaden. Kvinnorna slutar inte längre arbeta när de får barn, men i gengäld är det många kvinnor som får reducerad arbetstid. 1979 var 45 procent av de yrkesverksamma kvinnorna deltidssysselsatta och för de flesta av dem var det barnen som var orsaken till den förkortade arbetstiden. Man har tidigare varit böjd att betrakta deltidsarbete som ett uttryck för en lösare anknytning till arbetsmarknaden än heltidsarbete, men detta tycks inte längre vara fallet. I ungdomsundersökningen hade kvinnorna, trots att många av dem är deltidssarbetande, samma höga organisationsgrad och försäkringsgrad som de unga männen.⁶

Samtidigt som kvinnorna har blivit yr-

kesverksamma har de också blivit bättre utbildade. I Danmark är det i dag fler kvinnor än män som tar studentexamen och även när det gäller yrkesutbildning knappar kvinnorna in på männen. Det är dock fortfarande fler kvinnor än män som inte fullföljer en kompetensgivande yrkesutbildning.

Trots en ökande likhet i utbildningsmängd är det ändå fortfarande stor skillnad när det gäller vilket slag av utbildning män och kvinnor väljer och detta hör samman med att också arbetsmarknaden är hårt könsuppdelad. De unga männen utbildar sig företrädesvis inom järn- och metallområdet, byggnads- och anläggningsområdet och på universiteten och de högre läroanstalterna, medan kvinnorna företrädesvis utbildar sig inom handels- och kontorsområdet, vårdsektorn eller de pedagogiska yrkesområdena. En mycket stor del av de unga kvinnorna befinner sig efter avslutad utbildning i det som kallas de nya mellanskikten, vilket betyder att det är fråga om välutbildade men inte särskilt högavlönade tjänstemän som företrädesvis är anställda inom den offentliga sektorn.

Under de senaste 25–30 åren har det också skett betydande förändringar i familjelivet. Kvinnor får i dag genomgående färre barn än kvinnor fick förr och de får dem senare i livet.⁷ Detta har samband dels med de förändrade möjligheterna till prevention och abort, dels med den stigande utbildningsnivån. Och eftersom de flesta kvinnor med barn har förvärvsarbete, har det allmänna övertagit en stor del av den barnpassning som tidigare försiggick i hemmet. I ungdomsundersökningen har cirka två tredjedelar av ungdomarna sin barnpassning ordnad genom kommunala institutioner, antingen på daghem, lekskolor eller andra former av dagvård. Därtill kommer att också männen har åtagit sig en större del av uppgifterna i familjen.

Man kan ändå konstatera att detta att få barn fortfarande har ett avsevärt inflytande på kvinnornas sociala situation. I Danmark är det i dag så att de flesta par gifter sig när de väntar det första barnet, medan de för övrigt lever tillsammans utan att vara gifta.

Som tidigare nämnts är det också en stor del av kvinnorna som skaffar sig deltidsarbete när de har fått sitt första barn och slutligen finns det flera undersökningar som visar att det första barnet också medför att kvinnan förutom barnpassningen övertar en större del av de övriga husliga plikterna. Allt som allt betyder det första barnets födelse att en mer traditionell arbetsdelning återskapas i familjen.⁸

Trots de begränsningar som följer med att få barn måste man emellertid dra slutsatsen att de unga kvinnornas sociala situation i Danmark omkring 1980 kvalitativt skiljer sig från tidigare kvinnoberäkningar. Den unga kvinnans identitet är i dag lika mycket bestämd av hennes yrkesroll som av hennes familjeroll. Samtidigt dras mannen i ökande grad in i skötseln av uppgifterna i hemmet. Den rigida uppdelningen i en yttre sfär och en hemsfär där mannen tillhör den ena och kvinnan den andra, existerar alltså inte längre.

Samtidigt betyder kvinnors yrkesarbete och ökade utbildning samt det förhållandet att samhället har övertagit en betydande del av de reproduktiva uppgifterna att många kvinnor faktiskt är i stånd att försörja både sig själva och eventuella barn. Större delen av de unga kvinnorna är därför i den situationen att de inte är beroende av att försörjas ekonomiskt av en man. Om detta vittnar dessutom både den höga skilsmässofrekvensen och det ökande antalet ensamstående försörjare. Därmed tycks även den materiella basen för patriarkatet vara på väg att falla sönder.

Likhet i deltagande

Mot bakgrund av de tidigare nämnda teorierna om orsakerna till kvinnors lägre politiska aktivitet, kan man vänta sig att de förändrade levnadsvillkoren har framkallat en ökad politisk aktivitet bland de unga kvinnorna. Detta visar sig också vara fallet. Tabell 1 visar aktiviteten inom fyra olika områden av politisk aktivitet: gräsrotsdeltagande, fackföreningsaktivitet, valdeltagande och partiaktivitet. En sammanfattande slutsats av dessa resultat är att de

unga kvinnorna och de unga männen är lika politiskt aktiva. Det finns dock en svag tendens till att kvinnor föredrar vissa aktiviteter, medan män föredrar andra.

Tabell 1 Det politiska deltagandet bland unga kvinnor och unga män i Danmark 1979 uttryckt i procent.

	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>
Gräsrotsdeltagande	54	59
Frekvent gräsrotsdeltagande	18	20
Fackföreningsaktivitet ^a	31	37
Frekvent fackföreningsaktivitet ^a	8	10
Valdeltagande ^b	82	81
Partiaktivitet	4	1

^a Bland löntagare som har arbete

^b Bland röstberättigade

De två aktiviteter som har en svag övervikt för kvinnor är gräsrotsdeltagande och fackföreningsaktivitet. Minst överraskande är nog övervikten vid gräsrotsdeltagande, eftersom tidigare undersökningar har pekat i riktning mot att denna form av politisk aktivitet skiljer sig från andra mer institutionaliserade former.⁹ Det gräsrotsdeltagande som avses här innefattar inte de egentliga gräsrotsaktivisterna utan deltagandet i stora folkliga manifestationer som till exempel folkmöten, demonstrationer, festivaler, namninsamlingar och slutligen också mer direkta aktioner. Gemensamt för dessa aktiviteter är att de står öppna för alla och inte är förbehållna personer som är medlemmar av eller knutna till en bestämd grupp eller organisation. Genom dessa aktiviteter ställs det krav på de politiska myndigheterna, men samtidigt har aktiviteterna en social och gemensamhetsskapande funktion. Slutligen har det i Danmark – i motsats till andra nordiska länder – varit karakteristiskt att gräsrotsaktiviteterna nästan samtliga har haft en vänsterradikal prägel. 59 procent av de unga kvinnorna och 54 procent av de unga männen har deltagit i en eller flera av dessa aktiviteter och bland dem finns det också litet fler kvin-

Foto Gun Andersson, 8 mars i Göteborg, 1980.

nor som har deltagit i många aktiviteter.

Mer överraskande är att det också är fler kvinnor än män som har deltagit i fackföreningsaktiviteter. Fackföreningarna tillhör de organisationer som traditionellt har varit mycket mansdominerande och kvinnor har traditionellt haft en lägre organisationsgrad än män. Men man har anledning att misstänka att det bara är på de lägsta nivåerna i fackföreningarna som kvinnorna är mer aktiva, eftersom tidigare undersökningar har visat att det existerar ett slags "maktens järnlag", enligt vilken kvinnoandelen sjunker, ju högre upp i makthierarkin man kommer.¹⁰ Det är ingen tvekan om att kvinnor är underrepresenterade i LO:s ledning. Frågan är om det också på lokal nivå förekommer en sådan vertikal arbetsdelning.

Tabell 2 Unga kvinnors och mäns fackföreningsaktivitet, Danmark 1979. Talen anger procent av löntagare i arbete.

	Män	Kvinnor
Deltagit i möten	29	35
Arrangerat möten och aktiviteter	5	8
Medlem av arbetsgrupp	2	4
Medlem av styrelse	3	3

Tabell 2 visar hur stor andel av kvinnor respektive män som har deltagit i olika former av fackligt arbete och av detta framgår att det finns vissa tendenser till att kvinnoandelen sjunker ju mer krävande aktiviteten är. Om alla aktivitetsformer gäller dock att kvinnor är lika aktiva som män. Detta överensstämmer för övrigt med att det i Danmark under de senaste åren har skett en facklig radikaliserings av just de mellanskiktgrupper där det finns en stor övervikt av kvinnor.

När man tidigare har velat förklara kvinnors låga fackföreningsaktivitet, har man sett den som ett resultat av kvinnornas svagare integrering på arbetsmarknaden, vilket först och främst var en följd av att kvinnor inte avsåg att stanna lika länge på arbetsmarknaden som männen. Harriet Hol-

ter har i detta sammanhang pekat på att kvinnors låga fackliga aktivitet kunde vara ett sätt att demonstrera bristande engagemang i förvärvsarbetet och visa att de som kvinnor först och främst hörde hemma i den privata sfären.¹¹ Mot denna bakgrund är det rimligt att tolka de unga kvinnornas omfattande fackföreningsaktivitet som ett uttryck för kvinnors ökande engagemang i arbetet utanför hemmet.

I motsats till vad som gäller gräsrotsaktiviteten och fackföreningsaktiviteten är det betydligt fler män bland de ungdomar som är aktiva i de politiska partierna. För övrigt är det över huvud taget påfallande att det är så få ungdomar som har anknytning till de politiska partierna. Sammanlagt har bara 3 procent av ungdomarna deltagit i de politiska partiernas arbete, vilket motsvaras av att bara 3,5 procent är organiserade antingen i de politiska partierna eller i deras ungdomsorganisationer. Men därtill kommer sedan att bara omkring en femtedel av dessa medlemmar och aktiva är kvinnor. Mot bakgrund av de unga kvinnornas annars höga aktivitetsnivå är den låga partiaktiviteten anmärkningsvärd.

Det verkar alltså som om kvinnorna förhåller sig särskilt negativt till de politiska partierna. Samma intryck får man när man ser på det inbördes sambandet mellan de olika formerna av politisk aktivitet. Genomgående är det så att *en* form av politisk aktivitet disponerar för andra former av aktivitet, men för kvinnornas del är detta inte fallet när det rör sig om partiaktiviteten.

För både män och kvinnor är det för övrigt så att det är gräsrotsaktiviteten som har det största sambandet med de andra deltagandeformerna och det är också den deltagandeform som har det starkaste sambandet med politiskt intresse. Det råder alltså knappast någon tvekan om att gräsrotsdeltagandet är en central form av politisk aktivitet för ungdomen i Danmark. Det är rimligt att anta att gräsrotsdeltagandet verkar politiskt mobiliserande och därmed främjar andra former av politisk aktivitet. Att kvinnor är litet mer aktiva än män just när det gäller gräsrotsdeltagande, kan följaktligen inte förklaras med att det rör sig

om perifera aktiviteter utan något speciellt politiskt innehåll.

Tvärtom finns det mycket som tyder på att gräsrotsaktiviteterna spelar en alltmer central roll, först och främst därför att det är där ungdomens politiska uppfostran och socialisering äger rum. Denna uppgift tillvaratogs tidigare av de stora klasspartierna, Venstre och Socialdemokratiet i Danmark, men de är, som visats, inte längre i stånd att mobilisera ungdomen.

Allt som allt är slutsatsen att de unga kvinnorna i dag deltar lika mycket i politiken som de unga männen. Detta resultat skiljer sig klart från de resultat som tidigare publicerats angående politiskt deltagande och det skiljer sig också från de resultat som vid samma tid samlades in om hela den vuxna danska befolkningen. Resultaten överensstämmer däremot väl med de förväntningar som formulerades ovan på grundval av en beskrivning av de våldsamma förändringar som har inträffat i de unga kvinnornas hela livssituation.

Familj och barn

De förändringar som har skett beträffande kvinnors politiska deltagande kan ses som ett resultat av en förändring av kvinnokulturen. Kvinnokulturen innehåller i dag element som är lika politiskt mobiliserande som manskulturen. På det individuella planet visar det sig i att traditionella politiska resurser, som utbildning, för de unga kvinnorna som för de unga männen.

Mot denna bakgrund finns det anledning att fråga om detta också betyder att de speciella förhållanden som tidigare hade en begränsande effekt på kvinnors politiska aktivitet, förhållanden som barn, äktenskap och avsaknad av förvärvsarbete, i dag helt saknar betydelse för den enskilda kvinnans politiska deltagande.

I alla teorier om kvinnors beteende ingår funderingar om att äktenskap och barn har en begränsande inverkan på kvinnors aktivitet. Att det förhåller sig så med hänsyn till politiskt deltagande har också dokumenterats flera gånger. Samtidigt har det emellertid också dokumenterats att det förhöll sig

tvärtom för männens del. Familjelivet fungerade alltså som en positiv resurs för mannens politiska aktivitet och som en negativ resurs för kvinnans.¹² Om det var äktenskapet eller barnen som hade denna mobiliserande respektive passiviserande effekt har sällan varit möjligt att utreda, men antagligen har båda delarna haft sin del av skulden.

När man betänker vad som ovan sades om att barnen påverkar ungdomarna i riktning mot en mer traditionell livsform, kan man direkt anta att barnen också har en begränsande effekt på de unga kvinnornas politiska aktivitet. Det visade sig också vara fallet. Både gräsrotsdeltagandet och fackföreningsaktiviteten bland kvinnorna avtar när familjen får barn och den avtar mest bland de välutbildade kvinnorna som annars karakteriseras av en mycket hög aktivitetsnivå. Valdeltagande och partiaktivitet är i gengäld nästan opåverkade av om det finns barn, det finns kanske till och med en svag tendens till en ökad aktivitet.

Intressant är emellertid vad det är som framkallar denna nedgång i kvinnors aktivitet. Är det det förhållandet att barnen har medfört en större arbetsbörda och följaktligen begränsar den tid som blir över för politiskt arbete eller är det snarare det förhållandet att moderskapet påverkar kvinnans inställning mot en mer traditionell kvinnoroll? Analyser av ungdomsundersökningen visar att förändringar i inställningen är en väsentlig del av orsaken. När de unga kvinnorna får barn sker samtidigt en politisk avradikalisering: de uttrycker mindre stöd åt vänsterorienterade synpunkter, mindre stöd åt feministiska synpunkter och de blir mer avvisande mot okonventionella politiska handlingar. Nedgången i gräsrotsdeltagandet kan helt och hållet förklaras av dessa attitydförändringar, men det verkar som om arbetsbördan och den begränsade tiden också spelar en viss roll för fackföreningsaktiviteten.

Det har alltså fortfarande en begränsande effekt på kvinnors politiska aktivitet att få barn, men effekten tycks ändå mindre än den som man känner till från tidigare undersökningar, exempelvis mindre än den

Foto Gun Andersson, fredsmarschen 1981.

som Beatrice Halsaa och William Lafferty fann i en undersökning i Norge 1974. Nästa fråga blir då vilken betydelse barnen i dag har för männens aktivitet. Resultaten är här något oklarare. Det tycks finnas en svag tendens till att männens gräsrotsdeltagande avtar, men att deras fackföreningsaktivitet ökar i takt med att de får barn. Allt som allt är påverkan på männens deltagande mycket begränsad. Även på detta område tycks förändringar vara på väg.

Medan barnen alltså fortfarande har en viss betydelse för i första hand kvinnornas politiska aktivitet, tycks äktenskapet inte längre ha självständig betydelse, varken för män eller kvinnor. Detta överensstämmer väl med de fullständigt förändrade äktenskapsmönstren i Danmark. Ungdomarna gifter sig sällan innan de får barn och det är då barnen som frammanar förändringar, inte äktenskapet. Inte heller frågan om ungdomarna lever tillsammans eller är en-

samstående har någon större betydelse för aktiviteten.

Man kan nu ställa frågan hur dessa slutsatser, att barnen fortfarande har en begränsande inverkan på kvinnornas politiska aktivitet, kan förenas med påståendet att de unga kvinnorna i dag deltar i politiken lika mycket som männen. Förklaringen till denna skenbara paradox är att de unga kvinnor som inte har några barn faktiskt är något mer politiskt aktiva än motsvarande män. Den likhet i deltagande som man finner för män och kvinnor är alltså ett resultat av att kvinnor utan barn är mer aktiva än män utan barn, medan kvinnor med barn är något mindre aktiva än män med barn.

Slutsatsen är att de klassiska teorierna om familjebildningens betydelse fortfarande är hållbara. Det gäller teorierna om att familjebildningen begränsar kvinnornas sociala resurser och teorierna om att moderskapet verkar socialiserande och atti-

tydbildande. Men därmed är inte de tidigare framförda teorierna om att det har skett en förändring av kvinnokulturen och att kvinnan inte längre är lika bunden av familjen som tidigare, dementerade. Det förhåller sig så att det har skett en förändring i arbetsdelningen mellan könen så att kvinnan inte i samma utsträckning som tidigare är bunden av plikterna i familjen och att detta har påverkat den generella nivån för kvinnors politiska deltagande. Men samtidigt är det fortfarande så att barn har en begränsande inverkan på den enskilda kvinnans politiska aktivitet.

Kvinnors förvärvsarbete

Grundtanken bakom denna artikel har varit att kvinnors ökande yrkesaktivitet har framkallat en ökad politisk aktivitet bland kvinnor. En fråga som härrör ur detta är vilken betydelse det har för den enskilda kvinnans politiska aktivitet om hon är yrkesverksam eller ej.

Tidigare resultat har varit något motstridiga på detta område, kanske som en följd av att undersökningarna täcker olika länder och olika tidsperioder. Huvudtenden- sen har nog ändå varit att de yrkesverksamma kvinnorna var mer aktiva än husmödrarna. Vidare tycks också yrkesarbetets omfattning ha betydelse för kvinnors politiska aktivitet. I den tidigare nämnda norska undersökningen från 1974 deltog de deltidsarbetande kvinnorna mer i den parlamentsorienterade politiken, men mindre i fackföreningsarbetet än de heltidsarbetande.¹³

I föreliggande undersökning verkar det som om resultaten direkt stöder tesen om de passiva husmödrarna, eftersom de hemarbetande husmödrarna, som visserligen bara utgör 3 procent av de unga kvinnorna, på alla områden är betydligt mindre aktiva än de kvinnor som har yrkesarbete. En närmare analys visar emellertid att det inte är bristen på förvärvsarbete som förklarar den låga aktiviteten. Som tidigare nämnts utgör husmödrarna också i andra avseenden en resurssvag grupp och det är denna generella resursfattigdom som förklarar det låga

deltagandet. I detta sammanhang är det intressant att också de män som är gifta med en hemarbetande husmor, visar en mycket låg politisk aktivitet.

Nästa fråga blir vilken betydelse arbetstidens längd har för kvinnornas politiska deltagande. Det kan vara litet svårt att skilja effekten av arbetstidens längd från effekten av att ha barn och effekten av utbildning, men om man försöker blir resultatet att arbetstiden knappast har någon större betydelse för den politiska aktiviteten. Kvar blir bara att den fackliga aktiviteten bland de deltidsarbetande är något mindre än bland de heltidsarbetande och detta samband är ändå inte särskilt starkt.

Det kan finnas flera skäl till att arbetstiden inte har någon nämnvärd betydelse för kvinnornas aktivitet. Ett av skälen är utan tvekan att arbetstiden inte är någon konstant storhet utan något som skiftar under livets gång, ibland är kvinnan heltidsarbetande, ibland deltidsarbetande. En annan förklaring är att frågan om arbetstidens betydelse bestäms av två motsatt riktade tendenser. Man måste för det första anta att de kvinnor som har heltidsarbete är mer engagerade i den yttre sfären, först och främst i sitt arbete och sin fackförening, än de deltidsarbetande kvinnorna. Men för det andra är det ju ingen tvekan om att de heltidsarbetande kvinnorna med barn är mycket hårt pressade, rent arbetsmässigt. Det sammanlagda resultatet har då blivit att arbetstiden i stort sett inte har någon betydelse för de unga kvinnornas politiska deltagande. Detta är väl också skälet till att tidigare undersökningar har givit litet motstridiga resultat.

Det förhåller sig alltså så att alla de unga kvinnorna, oavsett omfattningen av förvärvsarbetet, har påverkats av den generella förändring som har ägt rum i kvinnors förvärvsarbete. Man kan formulera det så, att på samma sätt som alla kvinnor tidigare, oavsett om de förvärvsarbetade eller ej, präglades av den generellt låga nivån på kvinnors förvärvsarbete, så är alla kvinnor i dag, oavsett omfattningen av deras förvärvsarbete, präglade av den generellt höga nivån på kvinnors förvärvsarbete.

*Politisk radikalisering
av de unga kvinnorna*

Jag nämnde att det fanns en svag tendens till att män och kvinnor valde olika deltagandeformer. Dessa skillnader framstår tydligare om man koncentrerar intresset på den del av ungdomarna som själva uppger sig vara mycket intresserade av politik. Genom att bara betrakta de politiskt intresserade ungdomarna, kan man alltså förstora skillnaderna mellan de två könen.

Deltagandet bland de mycket politiskt intresserade framgår av tabell 3 och resultaten kan formuleras så att de unga kvinnorna använder sitt politiska intresse på delvis andra områden än de unga männen. Kvinnorna söker sig i högre grad till gräsrotsaktiviteterna och fackföreningsarbetet, medan männen i högre grad söker sig till partiarbetet.

Tabell 3 Det politiska deltagandet bland de mycket politiskt intresserade unga kvinnorna och männen i Danmark 1979, uttryckt i procent.

	<i>Män Kvinnor</i>	
Frekvent gräsrotsdeltagande	44	64
Frekvent fackföreningsaktivitet ^a	21	38
Valdeltagande ^b	92	95
Partiaktivitet	13	6

^a Bland löntagare som har arbete

^b Bland röstberättigade

Att kvinnor skulle föredra gräsrotsaktiviteterna framför mer traditionell politisk aktivitet har tidigare förklarats med att kvinnor föredrar mer informella arbetsformer och att kvinnor är intresserade av andra politiska frågor än män.¹⁴ Det är knappast heller någon tvekan om att detta är en del av förklaringen till skillnaden i mäns och kvinnors aktivitet. Till detta bör emellertid läggas ytterligare en förklaring som i varje fall när det gäller den unga generationen i Danmark är av stor vikt. Bland de politiskt intresserade unga kvinnorna har det nämli-

gen skett en politisk och feministisk radikalisering och det är denna radikalisering som är den viktigaste förklaringen till skillnaderna i de två könen aktivitet.

I den politiska sociologin har kvinnors attityder tidigare karakteriserats av ringa politiskt intresse, stort förtroende för de offentliga myndigheterna, moralisk konservatism, skepsis mot okonventionella och aggressiva metoder och slutligen ett svagt utvecklat medvetande om kvinnoförtryck.¹⁵ Det är emellertid mycket som tyder på att det nu håller på att uppstå ett nytt kvinnomedvetande som präglas av helt motsatta drag. Hos många unga kvinnor finner man ett omfattande politiskt intresse kombinerat med misstroende mot de offentliga myndigheterna, sympati för okonventionella metoder, vänsterorienterad inställning och ett väl utvecklat medvetande om det existerande kvinnoförtrycket.

Jämfört med tidigare generationers kvinnor upplever de unga kvinnorna i dag att nya möjligheter öppnar sig för dem, men att det samtidigt fortfarande existerar en rad begränsningar. Kvinnorna har blivit yrkesverksamma hela livet, men de diskrimineras fortfarande på arbetsmarknaden. Kvinnorna har fått bättre utbildning i skolan, men det är fortfarande svårare för dem att fullfölja en kompetensgivande yrkesutbildning. Kvinnorna har fått förvärvsarbete, men de har fortfarande huvudansvaret för barnen. Kvinnorna har blivit politiskt aktiva, men det är fortfarande männen som innehar de flesta maktpositionerna. De unga kvinnornas situation omkring 1980 präglas alltså av starka motsägelser. I takt med att kvinnorna upplever dessa motsägelser, tar ett nytt kvinnomedvetande form.

I den danska ungdomsundersökningen är det inte stora skillnader mellan de två könen attityder om man jämför alla kvinnor med alla män. Men det förekommer några mycket betydande skillnader om man återigen koncentrerar intresset på de mycket politiskt intresserade. I denna grupp är kvinnorna mer vänsterorienterade, de har större misstroende mot politikererna, de uttrycker större acceptering av okonventionella politiska handlingar och

Foto Gun Andersson. Solmask av Barbro Andréén, 8 mars i Göteborg, 1980.

de har först och främst betydligt mer feministiska åsikter än männen. Bland alla ungdomar i Danmark är politiskt engagemang förenat med politisk radikalism, men detta samband är starkare bland de unga kvinnorna än bland de unga männen. Det verkar som om medvetandet om kvinnoförtrycket har givit radikalismen ytterligare en knuff.

Det visar sig vidare att det är just denna kombination av politiskt intresse och feministisk och politisk radikalism som kan förklara de skillnader i politiskt deltagande som skildrades tidigare.

Mot denna bakgrund anser jag att det är korrekt att tala om att det har skapats ett nytt kvinnomedvetande, där kvinnor som grupp betraktat håller på att röra sig från det som någon har kallat en objektidentitet till en subjektidentitet, som karakteriseras av att kvinnor känner sig i stånd att handla på egna vägnar.

Att det existerar attityder av detta slag i den nya kvinnorörelsen kan väl inte överraska någon. Det anmärkningsvärda är att detta nya kvinnomedvetande har fått en sådan utbredning bland unga människor att det kommer till uttryck i resultaten från en representativ undersökning av den unga generationen. Det rör sig om ett kollektivt fenomen som inte längre är begränsat till de kvinnor som är organiserade i kvinnoorganisationer. Däremot är det nog fråga om en social slagsida på så sätt att det nya kvinnomedvetandet först och främst finns i de välutbildade mellanskikten.

Perspektiven

Som nämndes i inledningen har det varit ett hittills oantastat faktum att kvinnor var mindre politiskt aktiva än män. I denna undersökning av den unga generationen i Danmark omkring 1980 har det emellertid visat sig att kvinnorna är lika politiskt aktiva som männen, ja, på vissa områden är de till och med mer aktiva. Kvinnokulturen tycks ha ändrat form så att den i dag innehåller goda förutsättningar för en politisk mobilisering. Därtill kommer att man har kunnat iaktta ett nytt kvinnomedvetande

där politiskt intresse är kombinerat med politisk och feministisk radikalism. Bland de unga kvinnorna finns en stor grupp starka, aktiva och arga kvinnor.

Att det har varit möjligt att identifiera dessa beteende- och attitydmönster bland unga kvinnor i Danmark är i sig själv viktigt därför att det demonstrerar att de tidigare resultaten var tids- och kulturbundna. Men ändå uppstår frågan om resultatens generaliserbarhet. Man kan för det första fråga om resultaten är tidsbestämda och bara gäller för den generation som var ung på 70-talet, och för det andra kan man fråga om resultaten är platsbestämda och bara gäller danska kvinnor.

På frågan om resultaten är tidsbestämda måste svaret först och främst bli att de nya beteende- och attitydmönstren har ett klart samband med den allmänna förändringen av kvinnors levnadsvillkor som har skett de senaste 25 åren. Och om denna utveckling får man säga att den tycks vara irreversibel. Den ekonomiska kris, som har skakat Danmark sedan mitten av 70-talet, innebär inte att kvinnorna gav upp förvärvsarbetet och återvände till hemmet trots att många hade förutsagt att något sådant skulle ske. Trots problemen inom yrkesutbildningen finns det inte heller några tecken på att kvinnornas utbildningsfrekvens kommer att sjunka, även om den kanske inte ökar så snabbt som man skulle önska. Och så länge kvinnor utsätts för den motsägelsefulla verklighet som de utsätts för i dag, finns det ingen anledning att tro att feminismen och radikalismen bland de politiskt intresserade kvinnorna kommer att avta.

Man kan befara att den teknologiska utvecklingen kommer att framkalla en kvinnoarbetslöshet av helt andra dimensioner än de som nu är kända. Vilka konsekvenser en sådan enorm arbetslöshet kommer att få är svårt att förutse. Men man kan ändå säga att det inte kommer att bli någon återgång till tidigare beteendeformer, därtill är förändringarna i medvetandet för stora.

Om resultatens geografiska generaliserbarhet ska först och främst sägas att den naturligtvis är begränsad av de mycket stora skillnader som existerar mellan kvin-

nors levnadsvillkor i olika länder. Danmark, Sverige och Finland tillhör i dag de länder där kvinnor har den högsta yrkesfrekvensen. I alla tre länderna är mer än 80 procent av de unga kvinnorna yrkesverksamma, medan det i Norge rör sig om en något mindre andel. I de länder som vi för övrigt jämför oss med är de unga kvinnornas yrkesfrekvens lägre överallt. Samtidigt är Danmark nog det land utanför Östeuropa som har den högsta frekvensen av offentlig barnomsorg. Förutsättningarna för de nya beteendeformerna existerar alltså inte i samma omfattning i alla länder.

I de flesta länder tycks utvecklingen dock gå i samma riktning, om än i ett annat tempo. Det nämndes ovan att kvinnors valdeltagande alltmer närmar sig mäns och det nämndes också att kvinnors representation i parlamentet och kommunala styrelser ökar. Samtidigt visar undersökningar från en rad länder att det generellt finns en ökande anslutning till feministiska synpunkter och att anslutningen är störst i de yngsta åldersgrupperna.¹⁶

Översättning: Ann-Mari Seeberg

NOTER

- 1 Först och mest radikalt kom denna kritik till uttryck i Susan C Bourque och Jean Grossholtz, "Politics as an Unnatural Practice: Political Science Looks at Female Participation", *Politics and Society*, vol 4, no 2, pp 225–266, 1974 och i Murray Goot och Elizabeth Reid, *Women and Voting Studies: Mindless Matrons or Sexist Scientism?*, Sage, 1975.
- 2 Om det politiska deltagandet i Danmark kan man läsa i Erik Damgaard (red) *Folkets veje i dansk politik*, Köpenhamn, Schultz Forlag, 1980. Om kvinnors deltagande i den politiska eliten i de skandinaviska länderna finns E Haavio-Mannila m fl, *Det uferdige demokratiet*, Oslo, Nordisk Ministerråd, 1983.
- 3 Beatrice Halsaa Albrektsen, *Kvinner og politisk deltagelse*, Oslo, Pax, 1977. Motsvarande resultat framgår också av Sidney Verba, Norman H Nie och Jae-on Kim, *Participation and Political Equality*, London, Cambridge University Press, 1978. Ett undantag tycks dock vara USA där de välutbildade yrkesverksamma kvinnorna deltar i samma omfattning som motsvarande män.
- 4 Teorierna om kvinnokulturen har primärt utvecklats av norska forskare, först och främst Berit Ås ("On Female Culture", *Acta Sociologica*, 1975, no 2–3), men också Beatrice Halsaa, jfr ovan.
- 5 Ungdomsundersökningen har utförts av Palle Svensson och Lise Togeby och Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd har givit ekonomiskt stöd. Från projektet har hittills publicerats Lise Togeby, *Ung og arbejdsløs*, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, 1982 och Lise Togeby, *Politik – også en kvindesag*, Århus, Forlaget Politica, 1984. Det är sistnämnda bok som ligger till grund för föreliggande artikel.
- 6 Sedan 1970 har deltidsarbetande i Danmark kunnat bli arbetslöshetsförsäkrade.
- 7 Cirka en tredjedel av de unga kvinnor som medverkade i ungdomsundersökningen hade vid undersökningstillfället ett eller flera barn.
- 8 Om arbetsfördelningen i Danmark kan man läsa i Tage Søndergård Kristensen, *Kvindens arbejdsmiljø*, utgiven av Fagbevægelsens Forskningsråd, 1978; Ole Bertelsen, *Den unge familie i 70'erne*, Socialforskningsinstituttets publikation nr 99, Köpenhamn, Teknisk Forlag, 1980; Lise Togeby, *Politik . . .*, *op cit*, 1984.
- 9 Johan P Olsen och Harald Sætren, *Aksjoner og Demokrati*, Bergen, Universitetsforlaget, 1980. En motsvarande undersökning i Danmark gav resultatet att män var mer aktiva än kvinnor även när det gällde deltagande i gräsrotsaktioner, men skillnaden var litet mindre än med hänsyn till de andra deltagandeformerna: Erik Damgaard (red), *Folkets veje i dansk politik*, Köpenhamn, Schultz Forlag, 1980.
- 10 Se till exempel E Haavio-Mannila m fl, *Det uferdige demokratiet*, Oslo, Nordisk Ministerråd, 1983.
- 11 Harriet Holter, *Könsroller och samhällsstruktur*, Stockholm, Prisma, 1973, pp 161 ff.
- 12 Se t ex Beatrice Halsaa Albrektsen, *op cit*, pp 172 ff.
- 13 Se förutom Beatrice Halsaa Albrektsen också William Lafferty, "Social Development and Political Participation: Class Organizations and Sex", *Scandinavian Political Studies*, 1978, pp 233–254, och William Lafferty, "Sex and Political Participation: An Exploratory Analysis of the 'Female Culture'", *European Journal of Political Research*, 1980, pp 323–347.

- 14 Se Helga Hernes och Kirsten Voje, "Women in the Corporate Channel: A Process of Natural Exclusion?", *Scandinavian Political Studies*, 1980; Helga Hernes, *Staten - kvinner ingen adgang?*, Oslo, Universitetsforlaget, 1982; Abby Petersen, "The Gender-Sex Dimension in Swedish Politics", *Acta Sociologica*, 1984, vol 27, pp 3-18.
- 15 Om analys av kvinnors hållning, se Jane S Jaquette, "Introduction" i Jane S Jaquette (red), *Women in Politics*, New York, Wiley, 1974; Virginia Sapiro, *The Political Integration of Women. Roles, Socialization and Politics*, Urbana, University of Illinois Press, 1983; Jørgen Goul Andersen, *Kvinder og politik*, Århus, Forlaget Politica, 1984; Drude Dahlerup, "Kvinderne - en ny vælgergruppe?" i Jørgen Elklit och Ole Tonsgaard (red), *Valg og vælgeradfærd. Studier i dansk politik*, Århus, Forlaget Politica, 1984.
- 16 Se Gun Hedlund-Ruth och Anna G Jónasdóttir, "Child Care, Six Hour Working Day, Increased Female Participation in Parliament", University of Uppsala, Sverige, 1978; Virginia Sapiro, "News from the Front: Inter-Sex and Intergenerational Conflict over the Status of Women", *Western Political Quarterly*, 1980, pp 260-277; *The 1980 Virginia Slims American Women's Opinion Poll*, The Roper organization, 1980; Jørgen Goul Andersen, *op cit.*

SUMMARY

Strong, active and angry women

The finding that men are more likely to participate in politics than women is one of the most

thoroughly substantiated in social science. That there is nothing natural or inevitable about these results, is however documented in this essay, presenting results from a survey of young Danes, aged 16 to 28.

The overall conclusion is that young women participate at the same level as young men. It holds good for a spectrum of different modes of participation: grassroots activities, trade union activities, political party activities and participation in elections. These results are explained by the fundamental changes in women's conditions of life which have occurred first and foremost as a result of the rapid growth of the female labour market participation. It is argued that the effects of this development first appear in the young generation of women.

The overall tendency to equal participation of men and women is, however, supplemented by a tendency to differentiation among the most politically involved of the young. The politically involved women are more active when it comes to grassroots participation and participation within the unions, and the opposite is true for participation within the political parties. The differentiation is explained by a political and feminist radicalization of the politically involved young women. This gender based differentiation in modes of participation and in attitudes is seen as an indicator of a new women's consciousness.

Lise Togeby
Institut for statskundskab
Århus universitet
8000 Århus C
Denmark